

אבן העזר

סימן א

בענין אם פונדקאית

בעהית"ש בשני בשבת שבעה ימים בניסן התשע"ד

לכבוד מעלת ותחלת רב אהב"ה, ורב הכיב"א, תנא
דמעריב"א, הגול מרכב"ה, גברא רב"א, רב אחאי נאון
כש"ת הרה"ג רבי אליהו בן חיים שליט"א, רב
וראב"ד בית דין צדק ניו יורק ארה"ב.

שלום שלום בכפלים, וברכות משמים לראשו בעדי עדיים,
ורוב נחת מלא חופניים, חי ובריא אולם, לעד לעולם.

א] **אגרתו** המעולפת ספירים, הגעתי ע"י ציר נאמן,
וכל הבית נתמלא אורה, מזיוה של תורה,
אשר היא לראשו עטרה, גלי דרועיה ונפל נהורא,
בבקיאות ובשנינות, עם זריזות ורעננות, בסוגיא חמורה
בדין אם פונדקאית הנושאת בגופה עובר שבא מזרעם
של איש ואשתו יהודים כשרים, אי שדינן להו בתר
בעלי הזרע, או בתר האשה היולדת אותם, שנשאתם
בקרבה כל ירחי הלידה, ופתח לה פתחא משערי
חכמתו, ואמר כת"ר ללמוד ממס' סוטה (דף מ"ג ע"ב)
בענין ילדה שסיבכה בזקנה בטלה ילדה בזקנה. והכא
נמי הבצית שנשתלה במעיה של האשה הפונדקאית
תתבטל בפונדקאית, ותתייחס אחריה.

ובת"ר כתב על הא דילדה בטלה בזקנה, ואין הפירות
(שנולדו אחרי ההרכבה) חייבים בערלה, ולפי
זה גם בנ"ד, דין העובר כדין האם היולדת, עכ"ד. ואולם
לענ"ד קלה כמו שהיא, נראה לחלק בין שני הדינים,
דשם הדיון הוא על היחור של הילדה שסיבכהו בזקנה,
ומעתה הוא גדל עם הזקנה וממנה יניקתו גם צמיחתו,
והרי הוא כאחד מן הענפים של הזקנה, וקבעו חז"ל
שהילדה מתבטלת בזקנה, והיא בשר מבשרה וענף
מענפיה, ואע"פ שהיא ילדה שלא עברו עליה שלוש
שנות ערלה, מ"מ מכיון שנטמעה בזקנה והפכה להיות
חלק ממנה ממש, מחשיבין אותה כאחד הענפים
החדשים שנוספים בעץ הזקן, שפירותיו מותרים, דלא
מצריכים ג' שנים לכל ענף וענף לבדו, אלא מסתכלים
על העץ כולו כיחידה אחת ודנים אותו דין אחד, וגם
ענף חדש בן יומו דינו לכל דבר כדין האילן ההוא,
וקבעו חז"ל שהוא הדין נמי לילדה שסיבכה בזקנה

שיש לה דין של ענף חדש שנוצר בעץ שדינו ככל העץ
ממש. וע"כ הפירות היוצאים מעתה מאותה צעירה,
כדין פירות שיצאו מענף חדש, שכולם נידונים כמו גופו
של אילן זה, ואין בהם ערלה.

והואיל ואתא לידן נוכיח מדין צמחים ועצים גופו את
הסברא, שהבצית קובעת ולא הגידול, ממה
שאמרו במסכת נדרים (נ"ז ע"ב) דא"ר אבהו א"ר יוחנן
ילדה שסיבכה בזקנה ובה פירות אע"פ שהוסיפה
מאתים אסור. וכתב הר"ן ז"ל שם, ילדה שסיבכה
בזקנה, ילדה שלא עברו עליה ג' שנים וקצצה והרכיבה
בנטיעה זקנה שעברו עליה ג' שנים. ובה פירות, שאילו
לא היו בה פירות אמרינן בסוטה (מ"ג ע"ב) דילדה
שסיבכה בזקנה בטלה. עו"כ הר"ן שם אע"פ שהוסיף
מאתים אסור, אע"פ שהוסיפו אותן פירות בגידולין
מאתים על מה שהיו קודם שסיבכה, אסור, אע"ג
דגידולין של היתר מזקנה קאתו, וקי"ל ילדה שסיבכה
בזקנה בטלה, אפ"ה כיון שפירות הללו כבר היו בה
קודם שסיבכה, אין גידולין שבהם מבטלים עיקר. עכ"ל
הר"ן ז"ל. גם בפירוש הרא"ש ז"ל שם כתב, אע"פ
שהוסיף מאתיים אסור, וגידולי היתר לא מבטלי
לאיסור, עכ"ל. וכן הוא ברש"י ז"ל שם, אסור, אלמא
דלא אתו גידולין דהיתר ומעלין את האיסור, עכ"ל.
שאם היו פירות בצעירה קודם שסיבכה בזקנה, אעפ"י
שאחר שסיבכה בזקנה, הוסיפו אותם פירות לגדול עד
מאתים ממה שהיו קודם שסיבכה, אסורים אותם פירות,
אע"ג דגידולים של היתר מזקנה קאתו, וקי"ל ילדה
שסיבכה בזקנה בטלה, אפ"ה כיון שפירות הללו כבר
היו בה קודם שסיבכה, אין גידולים שבהם מתבטלים
בעיקר, כלשונו של הר"ן ז"ל הנז'.

והנה אם הוסיפו לגדול עד מאתיים ממה שהיו, נמצא
שהיו קטנים ביותר, ואולי בתחילת התגלותם מן
הפרח, שהרי לא נתנו קצבה לדבר, ועוד שכדי שיהיה
מאתים פעמים ממה שהיו, מוכרחים לומר שהיו קטנים
מאד, ואפ"ה כיון שהיה פרי, אפילו גדל אחר ההרכבה
במאד מאד, אזלינן בתר מעיקרא, ולא אחר רוב הגידול,
שגדל פי מאתיים באילן אחר שכבר עברו עליו שנות
הערלה, ואעפ"י שגוף העץ של הילדה הוא, שהעץ בטל
באילן הזקן, וכאן אנו דנים על הפירות בלבד ואמרו

שפירות אלו נשארו כדינם הראשון, ואסורים משום ערלה, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות מעשר שני ונטע רבעי (פ"י הט"ז) וז"ל, ילדה שסיבכה בזקנה, והיו פירות בילדה, אפילו הוסיפו מאתים הרי אלו הפירות של ילדה אסורים, שאין גידולי היתר מעלין את העיקר האסור. עכ"ל.

וה"נ י"ל דבצית זרע מזוג יהודים כשרים, שהיפרו אותם במעבדה, ונתנום בקרבה של גויה, או להיפך שהיתה הבצית מגויה והפרו אותה ונתנוה בקרבה של יהודיה, וגדלו ונולדו, אין בכוח הגידול לשנות את המהות השרשית של אותן ולדות. ואעפ"י ששם היה פרי במציאות, וכאן זה רק זרע ובצית, מ"מ מאחר וברור לנו שלא חל שינוי במציאות, שאותה בצית הופרתה מאותו זרע, והן כבר היו מופרים ומעתה הם מתפתחים וגדלים עד שמהם יוצאים ילד או ילדה, ככל העולם בלי שנוי, אין בכוח השהות ששהה ונתפתח במעיה, כדי לשנות את יחוסו ממקור מחצבתו, ולהפוך לבעל יחוס אחר. ועכ"פ נלע"ד דפשוט שאין לנו לימוד מהדין ההוא, ששם העץ עצמו נהפך להיות חלק בלתי נפרד מהזקנה והרי הוא כאחד מענפיה.

בן ע"ב הדר תורתו שליט"א וז"ל: וכן מוכח ממ"ש בתרגום יונתן בן עוזיאל ע"ה, בענין יוסף ולא, שהרתו לאה וילדתו רחל, שנתחלפו העוברים, ע"ש. ומוכח מזה שדין הולד כדין האם היולדת שהרי יוסף נקרא ע"ש רחל. עכ"ל.

והנה מלבד שזה מעשה נסים ונפלאות מהנהגת ה' את אבותינו אבות האומה אשר בחר ה' לעמו ונתלתו ונשאם על כפיו, כאשר ישא האומן את היונק. הנה בגמ' ברכות (ס' ע"א) מובא מדרש זה בשינוי קל ומשמעותי, וז"ל הגמ', ולא מהני רחמי, מתיב רב יוסף, ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה, מאי ואחר, אמר רב לאחר שדנה לאה דין בנפשה, ואמרה י"ב שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממני, וארבעה מן השפחות הרי עשרה, אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות, מיד נהפכה לבת, שנאמר ותקרא את שמה דינה. ותיצא הגמ' שם אין מזכירין מעשה נסים, ואי בעית אימא, מעשה דלאה בתוך ארבעים יום הוה, כדתניא שלשה ימים הראשונים יבקש אדם שלא יסריח, משלשה ועד ארבעים יום יבקש שיהא זכר, מארבעים יום ועד שלשה חדשים יבקש רחמים שלא יהא סנדל, משלשה חדשים עד ששה יבקש שלא יהא נפל, מששה ועד תשעה יבקש רחמים שיצא בשלום. וכו'. עכ"ל.

ובליקוטי רש"י שבתלמודים החדשים, כתבו מרש"י בחולין (מ"ג ע"א) אין מזכירין מעשה נסים, להביא ראיה מהם.

והנה לפי הגמ' דברכות לא התחלפו העוברים כלל, רק היה שינוי בכל אחת מהן, שהיה בן בתוך רחמה של לאה ונהפך לבת ע"י מעשה נסים. וברחל היתה בת ונהפכה לבן. ומדברי תרגום יונתן בן עוזיאל, י"ל דאין מביאין ראיה ממעשה נסים, ועוד אפשר שאין כונתו שיצא עובר מכאן ונכנס לכאן וכן להיפך, אלא שבמעיה של רחל היתה נקבה ונתחלפה והיתה לזכר, ובמעיה לאה היה זכר ונתחלף והיה לנקבה. והואיל וגם בנשמות יש נשמה בחינת דוכרא ויש נשמה בחינת נוקבא כידוע, מסתמא התחלפו הנשמות מזה לזה. ואולי משום כך כתב בתרגום יונתן ע"ה: ואתחלפו עובריא במעיהון, שהזכר נתחלף לנקבה והנקבה לזכר. אך כל זה במעיהון. שהחילוף היה במעיה של כל אחת מהן, ולא שנתחלפו משל זו לשל זו. ומדוקדקת תיבת במעיהון. וגם שלא יהיו מדרשים חולקים זע"ז וכמה שאפשר לישב מישבינן. וגם במדרש תנחומא הנזכר בדברי מהרש"א ז"ל בח"א נראה כמו דברי הגמ' דברכות.

עוד יש דקדוק קל בדברי תרגום יונתן, שכתב: והוה יתיב יוסף במעאה דרחל, ודינה במעאה דלאה. ע"כ. ומשמע שהיה יוסף במעאה דרחל מראש ומעיקרא רק שהיה בחינת נוק' ועתה הוא בבחינת דכורא, אבל תמיד הוה התם. וכ"נ בלאה. דאם היה יוסף במעאה דלאה ועתה עבר למעאה דרחל, הו"ל למימר ועבר יוסף ממעאה דלאה והוה יתיב במעאה דרחל. וכ"נ גבי דינה. וע"כ נלע"ד הקטנה דמדרש יונתן ע"ה ומדרש הגמרא דברכות ומדרש תנחומא כולם אמרו דבר אחד, ואין לנו מזה ראיה.

ו**חתני** כבני הרה"ג רבי עובדיה יוסף שליט"א, הראני בפירוש הארוך של הטור על התורה, בבראשית (מ"ו, י), שכתב על זה וז"ל, ותימה איך נשא שמעון אחותו מן האם, ולפי המדרש אתי שפיר שעיקר הריון של דינה היה בבטן רחל. עכ"ל. ומדבריו נראה שהבין שדינה נוצרה במעיה של רחל, ויוסף נוצר במעיה לאה, ואחר כך נתחלפו מזו לזו, ומכל מקום יש מדברי הטור ראיה למה שכתבתי בעניותי, שההריון הוא הקובע ולא הלידה, שתמה איך שמעון בנה של לאה נשא את דינה שגם היא בת לאה, והויא ליה אחותו מהאם, ותירץ שדינה אינה אחותו משום שעיקר ההריון של דינה היה בבטן רחל, וש"מ דבתר עיקר הריון אזלינן. ולא בתר

הלידה. דאם תאמר בתר הלידה אזלינן הרי דינה נולדה מלאה ושם שהתה כל חדשי ההריון, וא"כ אחותו של שמעון היא, ואיך נשאה. ואומנם אין מביאין ראייה ממעשה נסים, אך מ"מ אין להביא מזה ראייה להיפך. ופשוט.

ג] עו"ב ידידי הגר"א בן חיים יהי א-ל-היו עמו. וז"ל, וכן מוכח ממה שאמרו ביבמות (ס"ט ע"ב) וכן פסק הרמב"ם ז"ל פ"ח מתרומות (ה"ג) שכל הארבעים יום הראשונים אינו עובר, אלא מים בעולם הוא חשוב, ע"ש. ונראה שאין עליו דין עובר באותו הזמן, וכ"ש בהיות הזרע והבצית. עכ"ל.

והנה במשנה ביבמות (ס"ט ע"א) תנן האונס וכו', ישראל שבא על בת כהן תאכל בתרומה, עיברה לא תאכל בתרומה, ובגמרא שם (ע"ב) שאלו, כיון דעיברה לא תאכל בתרומה, ליחוש שמא עיברה, וכו', א"ר חסדא טובלת ואוכלת עד ארבעים יום, דאי לא מיעברא הא לא מיעברא, ואי מיעברא עד ארבעים יום מיא בעלמא הוא. ע"כ. וכ"פ הרמב"ם ז"ל (פ"ח מהל' תרומות ה"ג) וז"ל, בת כהן שבא עליה ישראל אין חוששין לה שמא נתעברה, אלא טובלת ואוכלת לערב, היתה ^{תתקכ"ח/תתקכ"ח} לישראל ומת בעלה, טובלת ואוכלת בתרומה לערב, עד ארבעים יום, ואם הוכח עוברה הרי זו מקולקלת למפרע עד ארבעים יום, שכל הארבעים אינו עובר, אלא מים בעולם הוא חשוב. עכ"ל. ומזה למד כת"ר בק"ו שאין שם עובר על זרע ובצית, ולכן מסיק דאזלינן בתר האם הפונדקאית שילדתו. ולא אחרי בעלת הבצית.

ולענ"ד כונת רבותינו ברורה שתוך הארבעים יום עדיין הוא בגדר מיא בעלמא, ולענין הנוגע לזמן הזה עדיין לא מיקרי עובר. אבל כשילוד הוא מיקרי שנוצר מיום העיבור, ורק בזמן הזה תוך מ' יום הוא עדיין לא נתהווה להגיע לדרגת עובר, אלא תוך ארבעים יום יש לו דין של מים שעדיין לא התגבש, ובנקל יכול להתפזר כמים.

ואסביר הדברים בס"ד, ביבמות (ס"ז ע"ב) תנן העובר והיבם וכו', פוסלין ולא מאכילין, ובגמרא שם, העובר, אי בת כהן לישראל היא, פסיל לה, כנעוריה פרט למעוברת, אי בת ישראל לכהן היא, לא מאכיל לה, ילוד מאכיל שאינו ילוד אינו מאכיל. ע"כ. נמצא דהעובר שבמעיה של בת כהן (מישראל) פוסלה מתרומה, כמו שלמדו, כנעוריה פרט למעוברת. וע"ז אמרו להלן (ס"ט): עיברה לא תאכל בתרומה, ושאלו

א"כ גם בא עליה ישראל, לא תאכל בתרומה, ליחוש שמא עיברה, מי לא תנן וכו', והסיקו דאוכלת בתרומה עד ארבעים יום, דאי לא מיעברא הא לא מיעברא, ואי מיעברא עד ארבעים מיא בעלמא הוא. כלומר ואפילו יתברר שהתעברה מאותה ביאה שבא עליה ישראל, מותרת עד ארבעים יום. ומשמעות הדברים היא כך, שלמדו מהפסוק שהעובר (שהתעברה בת כהן מישראל) פוסלה מתרומה. וקבעו רבותינו, שתוך מ' יום לא מיקרי עובר, שהוא מיא בעלמא, ולא נפסלת מתרומה דעובר פוסלה וזה עדיין לא מיקרי עובר. אבל אחר עובר הארבעים יום נקרא עובר, אך זה ברור דמה שאמרו תוך מ' יום הוי מיא בעלמא, הוא רק בנוגע לדינים של עתה, כגון לדין עובר שפוסל אמו מתרומה, אבל אחר שעברו מ' יום ויצא מכלל מיא בעלמא, אין ספק שכל הדינים שלו לא מתחילים מהיום שעברו מ' יום, אלא כל הדינים שלו נקבעים מרגע היצירה בתחילת ההריון.

ומעניין לציין מחלוקת הראשונים בדין המזכה לעובר, דק"ל דלעובר של אחר לא קנה אפילו אמר לכשילוד, ש"ע ח"מ (סימן ר"י ס"א) וע"ש בהגה. וכתב שם מרן ז"ל, ואם היה בנו קנה אפילו לא אמר לכשילוד, והוא שתהיה אשתו מעוברת כבר, בשעת המתנה. וע"ש.

והסמ"ע שם (סק"ד) כתב דהנ"י כתב דהיינו דוקא לאחר מ' יום, דקודם לכן מיא בעלמא הוא, והטור והמחבר שסתמו, משמע שלא חילקו בזה, וכ"כ הב"י ע"ש. ומשמע מהסמ"ע שפוסק כהטור והמחבר דיכול להקנות לבנו גם תוך מ' יום. והש"ך שם (סק"ב) הביא דברי הסמ"ע הנז', וכתב ולי נראה כהריטב"א ונ"י דכיון דאמרינן ס"פ אלמנה לכ"ג וכו', דתוך מ' יום מיא בעלמא הוא, וכ"כ הרמב"ם רפ"א מהל' תרומות, א"כ ה"ה הכא ועיין ברא"ש שם, ודוק. ומהטור אין ראייה דתוך מ' יום לא מיקרי עובר כלל עכ"ל.

והפ"ת (סק"ב) כתב שהגאון רעק"א בתשובה (ס"ט קמ"ו) הקשה על הש"ך בזה מדברי התוס' בגיטין (דף י"ד ע"ב) ד"ה הא בש"מ ע"ש. ע"כ.

נמצא דנחלקו ראשונים ואחרונים בדין זה דיכול להקנות לבנו שהוא עובר, אע"ג דעובר (גם אחר מ' יום) חשיב דבר שלא בא לעולם, ואשר ע"כ אין יכול להקנות לעובר שאינו בנו, כמבואר בתחילת סימן ר"י הנז', מ"מ אם העובר הזה בנו של המקנה יכול להקנות לו, משום דדעתו של אדם קרובה אצל בנו, וגמר להקנותו בכל לבו, עיין סמ"ע סק"ג שם.

בן, וגם לא היתה אשתו מעוברת, ושפיר קרינן ביה, ובן אין לו. וכיע"ש. ולא אמרינן מה בכך שנקלט רגע קודם מותו, והרי בודאי מיא בעלמא הוא. אלא ברור דהגם שהוא מיא בעלמא זה לגבי דין דעכשיו, אבל אם המשיך העיבור עד שנולד, אמרינן דבשעת מות בעלה היה הריון ופטורה מיבום, ורק אם לא נקלטה עד אחר מות בעלה, הוא דחייבת ביבום משום דבשעת מותו התקיים בו, ובן אין לו. שעדיין לא נקלטה, אבל רגע קודם מותו יש לו דין בן ופטורה מיבום. והוא כמו שכתבתי לעיל בס"ד, דאחר שהיה הריון מזרע הבעל עם בצית של אשתו, כבר נקבע יחוסו של זה הילד מאותו הרגע, וא"א לשנות יחוסו משום שהעבירו את אותו עובר למעיה של אשה אחרת, שמשמשת עבורו כאינקווטור חי ונושם.

ד] עו"ב מעלת הרב הגאון אב"ד שליט"א הוכחה נוספת, וז"ל: וכן מוכח מיבמות (צ"ז ע"ב) ונפסק להלכה בש"ע יו"ד (סימן רס"ט ס"ד), שני אחים תאומים שהיתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה, חייבים משום אשת אח, וכו'. ומוכח שאין שעת העיבור קובעת דין העובר, אלא יותר שעת הלידה קובעת. עכ"ל.

ועיקר ראיתם בזה הוא דמדאמרו חייבין משום אשת אח, בודאי הטעם הוא מפני שלידתם בקדושה, וכמ"ש רש"י ז"ל שם: אבל חייבים, כרת משום אשת אח מן האם שהרי היא כישראלית שילדה בנים. עכ"ל.

והרי ההריון היה בעודה גויה, ואפ"ה אמרינן כיון שבשעת הלידה היתה גיורת, מחשבינן להו כישראלית שילדה בנים. ש"מ דאזלינן בתר הלידה ולא בתר שעת ההריון.

והנה בודאי שהאחים הללו יש להם דין גרים, שבשעה שהתגיירה אמם הם היו בתוך מעיה, ולא מבעיא למ"ד עובר ירך אמו, אלא גם להפוסקים דלאו ירך אמו, מ"מ הגירות של האם עלתה גם לילדיה. שגם הם טבלו במקוה, וגוף אמם המכסה ועוטף אותם מכל הכיוונים, לא הוי חציצה בין גופן ובין המים, דהכי רביתיהו.

דהנה באה"ע (סימן ז' סעיף כ') כתב מרן ז"ל, גר שנשא גיורת וילדה בת לא תינשא לכתחילה לכהן. וזאת הבת הורתה ולידתה בקדושה, ואפ"ה לא תינשא לכתחילה לכהן, עוד איתא שם בש"ע, אפילו בת בתה עד כמה דורות, אע"פ שהורתה ולידתה בקדושה, ואם נשאת לכהן לא תצא. ואם יש בה צד אחד של

אלא שיש תנאי שאשתו תהיה כבר מעוברת, ונחלקו אם יכול להקנות לבנו רק אחר מ' יום או גם תוך ארבעים יום. ודעת הטור ומרן המחבר והסמ"ע שם, ורעק"א בתשובה (סי' קמ"ו) דיכול להקנות לעובר שהוא בנו אפילו בתוך ארבעים יום. נמצא דמה שאמרו מיא בעלמא אין הכונה שאינו נחשב לכלום לגמרי, דא"כ הו"ל כמו שלא נתעברה עדיין, וא"כ למה סוברים כל הני דבוותא דמהני מה שמקנה לו גם תוך מ' יום, והרי בעינן שתהיה אשתו כבר מעוברת כמ"ש בש"ע שם, והוא מעובדא דהוא דאמר לדביתהו וכו' בב"ב (קמ"ב ע"ב) וזה מוסכם. אלא בעל כרחין דגם תוך מ' יום נחשב למשהו, רק במקום דהפעולה תלויה במצב של עכשיו, כמו בדין דעובר פוסל בת כהן מתרומה שנלמד מהפסוק כנעוריה, בזה אמרינן דתוך מ' יום מיא בעלמא הוא ואין בכוחו לפוסלה תוך מ' יום, דלע"ע עדיין לא נחשב עובר. אבל בנ"ד שדנים על דין הילד אם דינו שנמשך אחר בעלת הבצית או אחר זאת שנשאתו בקרבה עד שילדתו, בזה לא שייך למימר דמיא בעלמא, דסו"ס מהמים האלו נוצר וגדל עד שנולד והיה לאיש.

ויש להוכיח כן מהנודע ביהודה מהדר"ק (חאה"ע"ז ס"י ס"ט) שכתב וז"ל, אבל אם בשעת מותו (של הבעל) לא היתה (אשתו) אפילו מעוברת, בודאי אם היה באותה שעה אצל הנביא, ואומר שאינה מעוברת היתה מותרת באותה שעה ליבם, ולא הוה אסרינן אותה מטעם הריון שתקבל אח"כ, אי לאו איסורא דרבנן דאסרו תוך ג' (אולי צ"ל ג"ח), וא"כ אני אומר אשה שלא קלטה זרע קודם מיתת בעלה, אף שקלטה אחר מותו, ובנו הוא לכל דבר, מ"מ לענין יבום כבר קרינן ביה, ובן אין לו, בשעת מיתה, ובת יבום היא, וא"כ שפיר היבמה מתיבמת אחר מיתת בעלה ג"ח, דממה נפשך אם נקלט הזרע קודם מותו, כבר הוכר עוברת, ואם לא נקלט קודם מותו, אף שנקלט אחר מותו שפיר מתיבמת, (דבשעת מותו לא היה לו בן ולא הריון). ולפ"ז אם הולד נולד אחר תשעה חדשים, היה לנו לחוש שמא נקלט הזרע אחר מותו ולא יפטור את אמו מחליצה, אלא דלא שכיח שימש ביום מותו, ואפילו שמש בו ביום או ביום קודם, מ"מ גם קודם לכן שימש ותלינן ברוב בעילות הקודמות, וכו'. עכ"ל.

והרואה יראה דאם נקלט קודם מותו ונתעברה אפילו רגע לפני מותו, פטורה מיבום, ורק דן במקום שאולי לא נקלט הזרע עד אחר מותו, דאע"ג דבנו הוא לכל דבר, מ"מ חייבת ביבום דבשעת מותו לא היה לו

ישראל, כגון גר שנשא ישראלית או ישראל וכו', הבת מותרת לכהן לכתחילה, וכו'. עכ"ל.

והב"ש שם (ס"ק מ"ב) כתב לא תצא, היינו דוקא כשהורתה ולידתה בקדושה. רמב"ם (פי"ט מהא"ב הי"ט), וכבר הקדים אותו הח"מ שם (ס"ק כ"ט) וכתב שהרמב"ם שם סיים, הואיל והורתה ולידתה בקדושה, משמע הא הורתה שלא בקדושה ולידתה בקדושה, בתר הריון אזלינן ואסורה לכהונה, והב"י כתב על זה, פשיטא בעינן הורתה ולידתה בקדושה, שכבר נתבאר גירות פחותה מבת שלש שנים פסולה (לכהונה). וע"ש מ"ש הח"מ על הב"י, ועיין שם בב"ש שם. עכ"פ למדנו דמה שכתב השו"ע דאם נשאת לכהן לא תצא, הוא דוקא בהורתה ולידתה בקדושה, אבל אם לא כן, תצא מהכהן. והטעם שהואיל והורתה שלא בקדושה אזלינן בתר ההריון, וכלשונו של הח"מ הנזכר.

ובנידון הברייתא דשני אחים תאומים שהורתם שלא בקדושה, כשנתגיירה אמם יש להם דין גרים, והבת פסולה לכהונה, וא"כ צריך לומר בהם דקטנים שנולדו דמו, ולמה חייבים משום אשת אח, ועוד אם אכן הלידה היא שקובעת יחוסו של הילוד, ולא העבור, למה יש להם דין של גרים, והרי נולדו בקדושה.

וע"ב נלע"ד דבאמת יש להם דין גרים שהלידה לא יכולה לעקור את יסוד יצירתם, והואיל והורתם ויסודתם מהגויים, אין בכוח הלידה של אמא יהודיה לשנות את מציאות התהוותם. אלא שגרים הם כמו אמם, ודין זה דחייבים משום אשת אח הוא דין מיוחד.

ועיין רמב"ם בהלכות יבום וחליצה (פ"א ה"ח) כתב, גרים שנתגיירו, ועבדים שנשתחררו אין להן אחוה כלל, והרי הם כזרים זה לזה. ואפילו אחד מהן הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה, והשני הורתו ולידתו בקדושה, הרי הם כזרים. ואפילו תאומים ונולדו בקדושה אין ביניהם אחוה, עד שתהא הורתן ולידתן בקדושה. עכ"ל. וכל זה מהגמ' וברייתא שם (יבמות צ"ז ע"ב) הנ"ל, וכמ"ש הרב המגיד ז"ל.

ומ"ש ואפילו תאומים ונולדו בקדושה אין ביניהן אחוה, עד שתהא הורתן ולידתן בקדושה. הנה לכאורה זה היפך מהנאמר בברייתא שתאומים שהורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה חייבים משום אשת אח. וצ"ל דכאן מתכוין הרמב"ם שאין ביניהן אחוה מצד האב שאינם מתיחסים אחר אביהם, שזה הוא שקובע לענין יבום, שבו עוסק בהלכות אלו. ולענין אשת אח

הוא דין מיוחד. שהרי הרמב"ם ז"ל פסק בהלכות איסורי ביאה (פי"ד הי"ד) וז"ל שני אחים תאומים שהיתה הורתן שלא בקדושה, ולידתן בקדושה, חייבין משום אשת אח. עכ"ל. ובע"כ דדין זה דחייבים משום אשת אח הוא דין מיוחד שקבעו חז"ל עפ"י הבנתם בדיני התורה שכשהם מטיפה אחת (תאומים), ונולדו בקדושה יש להם דין אחים מצד האם, ונ"מ לענין עריות דאשת אח. ואין מזה שום הוכחה שהלידה עוקרת את שורשם ויסודתם ממה שהיו בעת העיבור. שהרי בלשון הרמב"ם ביבום משמע דלא רק שאין להם דין של אחים מאב, אלא כתב שהם כזרים. ואם בא לפותרם רק מיבום, היה לו לומר אינם אחים מאב ותו לא מידי.

ועוד יש חיזוק למה שכתבתי מהלכות עדות פי"ג, שהרמב"ם ז"ל שם בהלכה א', כתב הקרובים פסולים לעדות דין תורה שנאמר וכו'. ובהלכה ב' כתב, הגרים אינם בדין הקרובים, אפילו שני אחים תאומים שנתגיירו מעידים זה לזה, שהגר שנתגייר קטן שנולד הוא חשוב. עכ"ל. ותאומים דני"ד שהורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה, הרי כאמור יש להם דין גרים, וא"כ אינם פסולים לעדות, ושוב חזינן דרק לענין עריות דאשת אח נאמר הדין ההוא.

ומרן ז"ל בכסף משנה שם, הזכיר להא דיבמות (צ"ז ע"ב) גר שנתגייר קטן שנולד דמי, ומותרים לישא זה אשתו של זה, אם מת או גירשה, ואמר רבא התם (צ"ח ע"א) הא דאמור רבנן אין אב לגוי, לא תימא משום דשטיפי בזימה, דלא ידיע (מי אביו) אבל ידיע חיישינן, דהא שני אחים תאומים טיפה אחת היא ונחלקה לשנים, וקתני לא חולצים ולא מיבמין. וכתב רבינו שנתגיירו כלומר שהיתה הורתם ולידתם שלא בקדושה, דאילו הורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה, הרי הם אחים מן האם ופסילי מדרבנן. ואפשר דאע"ג דלידתם בקדושה אם הורתם שלא בקדושה, לאו אחים נינהו. ולישנא דנתגייר שייך אפילו נתגיירה אמו כשהיא מעוברת, שאינן בן כמו שכתבתי בכיבור בח"מ (סימן ל"ג סל"ד) וכו'. עכ"ל.

והנה נראה שמרן ז"ל תופס לעיקר את מה שכתב בפירוש השני, ואפשר שבזה סיים את הענין, והוא כמו שכתבתי בעניותי שבחסדי ה' כיוונתי לדבריו ז"ל. דגם כשלידתם בקדושה, אם הורתם שלא בקדושה לאו אחים הם, ונקראים גרים אעפ"י שנתגיירה אמם כשהיתה מעוברת. וא"כ אנו רואים במפורש דהלידה לא עקרה למה שהיה בעת העיבור, ונשאר עליהם דין גרים.

והדין דחייבים משום אשת אח, הוא דין מחודש ואין לך בו אלא חידושו.

ומדברי מרן ז"ל הנ"ל, משמע עוד דאינם פסולים להעיד זה לזה אפילו נולדו בקדושה, מאחר והורתם שלא בקדושה היה.

וראיתי במקורות וציונים שם, שכתבו משם הט"ז והש"ך בש"ע ח"מ (סימן ל"ג סק"ז) שכתבו, דכיון שחייבין כרת משום אשת אח, כמו שכתוב בהא"ב (פי"ד הי"ד), פסולים לעדות, ועיין באר היטב שם (סק"ב וסק"ח) שכתב, דחלוק דין קורבה לענין עדות מדין קורבה לענין אישות, וכתב מעשה רוקח דכן משמע בהל' יבום (פ"א ה"ח). עכ"ל.

[**והא** לך לשון המעשה רקח (דף פא ע"א) אחר שדקדק **מהטור** יו"ד סי' רסט דלעדות הוה כזרים גמורים, כתב, ואעיקרא דמלתא לדעתי אין להוכיח מההיא דעריות דאשת אח דעריות שאני דכיון שחייבה תורה בקרובים משום ערוה פשיטא שאין לך קרוב יותר מתאומים, משא"כ גבי עדות דלא הקפידה תורה אלא בקורבה מצד האב דוקא, ומצד האם אין פסולו אלא מדרבנן וכו' עכ"ל].

והנה מדברי הבאה"ט ומעשה רוקח משמע כמו שכתבתי בעניותי ודקדקתי בהלכות יבום שם, דלא רק אחוה מאב אין ביניהם, אלא אין להם דין אחוה כלל וכזרים נחשבו, מלבד לדין אשת אח, שצריכים להבין יסודתו. ואם היה הדבר נכון דשעת הלידה היא שקובעת ולא ההריון, היינו צ"ל שהם יהודים גמורים ואחים גמורים.

ובספר הליקוטים (על הרמב"ם ז"ל הוצאת רש"פ) כתבו שהדרכי משה (בח"מ סימן ל"ג אות ח') כתב ע"ד מרן ז"ל שכתב ולישנא דנתגייר שייך אפילו נתגיירה אמו כשהיתה מעוברת. דמלשון הר"ש (סוף מסכת שביעית) מוכח בהדיא, דלשון נתגיירו לא משמע אלא בגר שהיתה לידתו שלא בקדושה. עכ"ל. והרב אורח משפט (סי' ל"ג) תמה ע"ז ממ"ש הר"ש ז"ל עצמו שם, ואכתי קשה איך מתוקמא מתניתין בלידתו בקדושה, הא נתגיירו בניו עמו קתני עכ"ל. הרי להדיא דדוקא משום דקתני נתגיירו עמו, הוא דמשמע דלידתו שלא בקדושה, אבל היכא דקתני נתגיירו לחוד (בלא תיבת עמו – הכותב), גם לידתו בקדושה משמע. עכ"ל. נמצא שמדברי הר"ש ז"ל גופיה יש חיזוק לפירוש השני של מרן ז"ל, ומ"ש הט"ז והש"ך הנ"ל, דכיון דחייבין

כרת משום אשת אח, פסולים לעדות, אפשר שכונתם היא, שפסולים לעדות מדרבנן. וצ"ע. ואש"ר בש"ך שם שכתב מפורש שפסולין לעדות מדאורייתא. ובחידושי רעק"א שם כתב שכן הוכיח מהרש"ך זצ"ל והגאון ר"ח אלפאנדרי בספרו מעשי חיים (סימן א'), ועיין באה"ט וכו'. ע"כ.

ועיין באה"ט שם (סק"ב) על מ"ש הרמ"א ז"ל וי"א דקרובי האם אינם פסולים אלא מדרבנן (מיימוני פ"ב מהל' עדות), והש"ך (סק"א) חלק ע"ד הרמ"א, וכתב שמעולם לא עלה על דעת הרמב"ם שקרובי האם לא יהיו פסולים לענין קידושין מן התורה, אלא דכל שלא מפורש בתורה רק נלמד מ"ג מדות, קרי ליה הרמב"ם מדבריהם ע"ש. וכתוב שם בבאה"ט תוך סוגרים (ואני הוכחתי שכל ראיותיו אינם כלום ודברי רמ"א נכונים). ושוב הקשה על הרמב"ם שבפי"ד מהא"ב הי"ד פסק דשני אחים תאומים שהורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה, חייבין משום אשת אח, והא גבי גר לא שייך קורבה דאב רק מן האם, ואפ"ה כתב שחייבין כרת, וזהו שלא כדברי הרמ"א שכתב שקורבת האם אינה אלא מדרבנן. וע"כ צ"ל דס"ל דעדות יש לו דין חליצה ויבום, דהוי דוקא מן האב, דילפינן מאחזה דבני יעקב, וגבי עדים ג"כ כתיב לא יומתו אבות על בנים (שמזה למדו פיסול קרובים לעדות), דהקפידה תורה דוקא אחר קורבה דאב, והשאר אסמכתא בעלמא, וכן משמע קצת מדברי הסמ"ע סק"ז ע"ש. עכ"ל.

ועיין בבאה"ט (סק"ז) שהזכיר דברי הסמ"ע ודברי הש"ך הנד', וכתב, ולפי מ"ש בסק"ב דגבי עדות שאני ע"ש, נראה דלק"מ ודוק'. עכ"ל. וכונתו פשוטה לפניה, דעדות דכתיב לא יומתו אבות וגו', דינה כמו יבום וחליצה דתלוי בקירבת האב דוקא, וע"כ י"ל דהעיקר כהב"י דאינן פסולין לעדות מה"ת. וצ"ל דאיסור אשת אח דחייבים, הוא שלמדו שבעצם העובדא שנולדו מאותה אם אחר שנתגיירו עמה כשהם בתוך מעיה, חשיבי קרובים.

ואין מזה לימוד לנ"ד, דשם הבצית והפונדק שתיהן של אותה אם, והם נתגיירו עמה, וכל הדיון הוא אם נחשבים לקרובים או לא, וקבעו דבכה"ג חייבים משום אשת אח דנחשבים אחים מן האם, (אם כי במציאות הם מטיפה אחת מאב אחד רק דאין לו יחוס). אבל ולד שנוצר מבצית של אחת ושהה ימי ההריון במעיה של אחרת, מנין נקח לעקור את שרש יצירתו, ולומר שדינו כדין יולדתו בפועל, והרי גם שם שהכל מאם אחת לא

נעקר השרש כלל, שעדיין דינו כגור והיינו שהדין הוא, שהבצית של האם כשהיתה גויה שממנה נוצר נשאת על כנה, ולא זזה ממקומה, אלא שנתגיירו בהיותם במעי אמם, והרי הם גרים כל ימי חייהם, ואיזה לימוד נלמד משם.

הן ע"ב מעכ"ת הרם שליט"א וז"ל, ולא אכחד שקצת ראייה לשיטת כת"ר ממ"ש בסנהדרין (ק"י ע"ב) קטן מאימתי בא לעולם הבא, וכו', רבינא אמר משעה שנזרע וכו' ע"ש. ומ"מ ראייתו שדעת הרבה אחרונים כמו שכתבתי, דשדינן ליה בתר האם היולדת ולכה"פ בעי גיור לחומרא. ועיין בשו"ת מעין אומר העיר ^{הגמ' בסנהדרין} דעת מרן הראש"ל כמו שכתבתי. עכ"ל.

וז"ל הגמ' בסנהדרין שם, אתמר קטן מאימתי בא לעוה"ב רבי חייה ור"ש בר רבי חד אמר משעה שנולד, ואחד אמר משעה שסיפר, מ"ד משעה שנולד שנא' וכו', אתמר רבינא אמר משעה שנזרע דכתיב זרע יעבדנו. ר"נ בר יצחק אמר משעה שנימול דכתיב עני וגו'. תנא משום ר"מ משעה שיאמר אמן שנא' פתחו שערים וגו'. אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמן. מאי אמן א"ר חנינא א-ל מלך נאמן. ופירש"י ז"ל משעה שנזרע, משעה שנקלט הזרע במעי אשה אפילו הפילה אמו ונמחה, יש לו חלק לעתיד וכו', והכי אמר בכתובות (ק"א ע"א), נבלתי יקומון לרבות נפלים. עכ"ל.

והנה אע"ג שיש בזה הרבה דעות, מ"מ מזה שלא הקשו על רבינא שאמר משעה שנזרע, והא תוך ארבעים יום הוא מיא בעלמא, ש"מ דמיא בעלמא רק לדין שיכול לפעול עתה, כמו שהעובר פוסל בת כהן מתרומה, בזה אמרינן שתוך הארבעים יום לא פוסל, שהוא לע"ע מיא בעלמא, אבל במהות שלו כבר מיקרי יצירה ונשמה נתונה בו, וראוי כבר להיות בן העוה"ב, והוא חיזוק למה שכתבתי בס"ד.

ומה שכתב כת"ר שראה להרבה אחרונים שדעתם כדעת מעכ"ת, יואיל לשלוח לי צילום של איזה מהם ואשוב לעיין בעה"ו. ומה שכתב משם שו"ת מעיין אומר שהעיד שכן היא דעת מרן הראש"ל ע"ה וזיע"א. אין הספר עמי לראות אימתי היה הדבר ואיך היה.

ואספ"ר לכת"ר גופא דעובדא היכי הוה, זה היה לפני שבע שנים מ"מ, ובאותם ימים פנו אלי בשאלות רבות בענינים אלו, וכן פנו אלי ראשי מכון פועה בירושלים הר"מ בורנשטיין שליט"א ועוד, ולשאלתי

אמרו שמרן הראש"ל פוסק הדור לא רצה להורות בזה, והראש"ל הגאון הגדול הגר"מ אליהו זצ"ל היה מורה דאזלינן בתר הפונדקאית, ואני הדל לא יכולתי להסכים על זה, וחיפשתי הזדמנות לברר הענין עם גדול הדור, וזימן ה' החופה של בנו של האדמו"ר הגה"צ המקובל רבי אלעזר אביחצירא זצ"ל, בעי"ת באר שבע ת"ו, ומרן זללה"ה הוזמן לערוך החו"ק, ואני הייתי בין המוזמנים ונקראתי ללוות את הוד כ"ק מרן ע"ה, וישבתי לצדו במכוניתו מביתו בירושלים עד באר שבע, ומבאר שבע לעיר נתיבות שם מסר שיעור לפני אברכי הישיבות בעיר, ומשם עד לביתו בירושלים, ובכל הדרכים הללו דיברנו בענין הזה בלבד, והייתי מתאמץ בכל כוחי הדל לומר הצדדים של הענין, ומרן ע"ה לא שש להורות בדברים אלו, וטעמו ונמוקו עמו.

ואחר קרוב לשלש שעות של מו"מ של תלמיד היושב בקרקע ודן לפני רבו, רבן של כל ישראל, הסכים עמי שהבצית היא שקובעת את יחוסו של הולד, ואם נוצר מבצית של גויה הוא גוי, ואפילו שהפונדקאית יהודיה, צריך לגיירו גירות ודאית, ואם הבצית מיהודיה, הולד יהודי אעפ"י שהפונדקאית שלו נכרית. וכמדומני שמרן זללה"ה חתם ואישר פסק דין קצר שכתבתי בעניוטי להלכה ולמעשה, ברוח הדברים האמורים, שהולכים אחר בעלת הבצית, ולא אחר הפונדקאית. ועוד חזון למועד ואשתדל למצא פסק דין זה הנושא הסכמתו של מרן ע"ה בכתב ידי קדשו וחתמתו זיע"א.

ואחר זמן שוחחתי בזה גם עם מורי ורבי ועט"ר הגאון הגדול בעל משנת יעקב זללה"ה, ותמה עלי מה יש מקום להסתפק בכלל, פשיטא דאזלינא בתר בעלת הבצית, והיה הדבר ברור לו כשמש. ואחר זמן הראני חתן בתי כמהר"ר גד אבוקראט נר"ו שמצא בדברי מו"ר הגאון האדיר בספרו הבהיר משנת יעקב על הרמב"ם ספר הפלאה בהלכות ערכים וחרמים (פ"א הי"ג) שכתב (בעמוד רל"ג או י"א) וז"ל והנה בזמננו הומצא השתלת עובר בגוף אשה אחרת, הנקראת "פונדקאית", והיינו אחרי שמפרים את האשה מזרע בעלה, ובמקרה שאינה יכולה לשמור את ההריון אצלה, מעבירין את העובר לאשה אחרת עד שתלד. ולדעתי האמא האמיתית היא האם הטבעית, והפונדקאית היא רק כמו "אינקובטור" דהיינו שומרת העובר עם כל החמימות שזקוק לה. ומה שהביאו ראייה מדברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל בספר בראשית פרשת ויצא (ל, כ"א) שכתב דנתחלפו העוברין מרחם לאה שהיה ברחמה בן, לרחם רחל שהיה ברחמה בת, ויוסף עבר לרחם רחל,

ודינה ללאה, ומבואר הנחשבים לבני הפונדקאית. אין למדים ממעשה נסים ומדברי אגדה. וברור שבעלת הבצית שממנה נוצר העובר היא האמא האמיתית. עכ"ל. [וע"ש עוד שדן בכמה ענינים העולים מענין זה לגבי פדיון בכור, ולגבי מילה בשבת ועוד]. והדברים מדברים בעד עצמם.

עוד אמר לי באותו זמן הרה"ג מהר"א שרמן שליט"א חבר ב"ד הגדול, שכן שמע מפיו של הגאון הגדול מוהר"ר יוסף שלום אלישיב זלה"ה, ופעם אחרת אמרו לי שאכן אמר שזה העיקר, רק שטען שלא מצא ראייה ברורה לזה.

והמדקדק בדברים הנ"ל ימצא חיזוקים וראיות שהעיקר להלכה דאזלינן בתר בעלת הבצית לכל עניני יחסין, וה' הטוב לא ימנע טובו ומאורו מעמנו, להאיר עינינו בתורתו מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, עד ועד בא לציון גואל בב"א.

המצפה לישועת ה' ברחמים

שלמה משה עמאר

ראשון לציון

ירושלים

סימן ב

עוד בענין פונדקאית

באחד בשבת ז"ך ניסן התשע"ד

א והנה אחר שכתבתי תשובתי הקודמת ושלחתי לרב אחאי גאון הגר"א בן חיים שליט"א, הקרה ה' לפני תשובתו הרמת'ה של הגאון הגדול המפורסם מו"ר כקש"ת רבנו שמואל הלוי וואזנר שליט"א גאב"ד זכרון מאיר בעה"ק בני ברק ת"ו, בשו"ת שבט הלוי ח"א הנדפס מקרוב, ושם (בסימן רל"ו אות ד') כתב בענין פונדקאית, וז"ל: מי שעבר [נגד דעת תורה] ועשו תרומת בצית מגויה, האם העובר הנוצר מבצית גויה נידון כגוי וצריך טבילה וגירות, ואם נימא דכן צריך גירות, אי מהני ליה טבילת האם הישראלית כשהיא מעוברת מהנ"ל, ואומר בטח דאעפ"י שנפשי סולדת להשיב בנידון שהוא לענ"ד מקלקל טוהר יחוס ישראל, כאשר ביארתי במקום אחר ואזכירה להלן, מ"מ לענין גירות דעתי העניה נוטה שא"צ (גירות), ומסוגית הש"ס דקידושין (ס"ח ע"ב) ועוד, דאזלינן בישראל הבא על בת גוי בתר דידה, דשאני התם דעצם הולד שלה, ונולד

ג"כ שלא בקדושה, משא"כ בנ"ד דרך ביצית ז"א זרע של גויה, אבל העיבור ור"ל התפתחות זרע לעיבור ולד ע"י ישראלית, וכיון דקי"ל עובר ירך אמו בכל התורה, כמו שכתבו תוספות ב"ק (מ"ז ע"א), וחולין (נ"ח ע"א) ועוד, ופשיטא דגדר עובר ירך אמו בכה"ג נתיחס לאם הישראלית.

ועוד לענין זרע עצמו, כיון דאיכא ודאי זרע הבעל מישראל, נחלש כוח זרע שנלקח מהגויה, דלא יתכן עובר אלא ע"י זו"ז גורם, ועיין היטב ש"ס תמורה (ל"א ע"א), והכא לכאורה עדיפא דגורם העובר לא יתכן רק ע"י האם הישראלית, מלבד זרע ישראל הכשר. וכו' עכ"ל.

והנה במשנה (קידושין ס"ו ע"ב) תנן כל מקום שיש קידושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר, ואיזה זו, זו כהנת ולויה וישראלית שנישאו לכהן לוי וישראל. וכל מקום שיש קידושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום, ואיזה זו, זו אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתינן. וכל מי שאין לה עליו קידושין אבל יש לה על אחרים קידושין הולד ממזר, ואיזה זה, זה הבא על אחת מכל העריות שבתורה. וכל מי שאין לה לא עליו ולא על אחרים קידושין הולד כמותה ואיזה זה, זה ולד שפחה ונכרית.

ובגמרא (ס"ח סע"א) וכל מי שאין לה לא עליו וכו'. שפחה כנענית מנלן, א"ר הונא אמר קרא שבו לכם פה עם החמור, עם הדומה לחמור. אשכחן דלא תפסי בה קידושין, ולדה כמותה מנלן, דאמר קרא האשה וילדיה תהיה לאדוניה. (פירש"י, בשפחה כנענית שייחדה לע"ע, ואמר קרא דלא יצא הבן חפשי עם אביו). נכרית מנלן, אמר קרא לא תחחתן בם, אשכחנא דלא תפסי בה קידושין ילדה כמותה מנלן, א"ר יוחנן משום רשב"י דאמר קרא, כי יסיר את בנך מאחרי, בנך הבא מישראלית קרוי בנך, ואין בנך הבא מן העובדת כוכבים קרוי בנך, אלא בנה. (וע"ש ברש"י ז"ל שפירש משמעות הפסוקים באה"ט).

אמר רבינא ש"מ בן בתך הבא מן העובד כוכבים קרוי בנך. נימא קסבר רבינא עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, נהי דכשר לא הוי, ממזר לא הוי, פסול מיקרי. (ופירש"י ז"ל, דאתא לאשמעינן, דלא שדינן ליה בתר עכו"ם דנימא דעובד כוכבים הוא, ואם נתגייר יהא מותר לבא בקהל, אלא בתר ישראלית שדינן ליה, וכיון שבעבירה נולד הו"ל ישראל פסול, כשאר

הפונדקאות, אינה אלא אינקווטור טבעי אשר יצר ה' יתברך ויתעלה, אלא שבדרך כלל גם הבצית וגם ההריון וההתפתחות הם אצל אם אחת, ואז לא היתה שאלה מה קובע שהכל היה במקום אחד בלבד. וכאן שהבצית מאשה אחת, ומשך ההריון במעיה של אחרת, צריכים לקבוע מה עיקר. ולענ"ד הדלה שהזרע הוא שקובע, וכן הסכימו עמי מרן בעל יבי"א ומו"ר בעל משנת יעקב זכרם לברכה לחיי העוה"ב (עיין לעיל סו"ס א').

תדע שרוב הפוסקים סברי דבן שנולד דרך אמבטי, בעל הזרע נחשב אביו וקיים בזה מצות פו"ר. ומאחר ובענין יהודי עם גויה, או גוי עם יהודיה, קבעו רבותינו מתוך פסוקי התורה, דאזלינן בתר האשה והולד שנולד מזה כמותה, בודאי דבזרע שלהם תליא מילתא ולא ענין אחר.

ונתאר לעצמנו, אם יקחו זרע איש ואשה, ויפרו אותם במעבדה, ויתנום באינקווטור מיוחד להתפתחות תשעת חדשי ההריון ויולד וולד, האם יעלה בדעת שזה יקרא בן שאין לו שום יחוס, הלא ודאי שהוא בנם של אותו האיש ואתה אשה, וצריכים לפסוק על יחוסו, אם מתחס אחר זרע האב, או שמתחס אחר זרע האם. ואם אותו זוג הם ישראל ונכרית או להיפך, הלכה היא שבכה"ג אזלינן בתר זרע האם.

בן ומה שטען הגאון שבט הלוי שליט"א, שקי"ל עובר ירך אמו וכו', הנה גם למאי דקי"ל הכי, מ"מ השאלה היא על הבצית שזה קובע אם הוא ירך אמו, שכשנולדת מהבצית שלה הרי הוא כאחד מאבריה ממש, שזה הוא המושג דעובר ירך אמו, אבל עובר שנוצר מבצית של אחרת, והושתל במעיה של זאת, אין עובר זה ירכה של זאת שהשתילוהו בתוך מעיה.

והנה הלכה ידועה היא בממזר ונכרית דאזלינן בתר האם כמ"ש הרמב"ם ז"ל (פט"ו מהא"ב ה"ג) וז"ל וממזר הבא על הגויה הולד גוי, נתגייר הרי הוא כשר כשאר הגרים, ואם בא על השפחה הולד עבד, שחררו הולד כשר כשאר עבדים משוחררים ומותר בבת ישראל עכ"ל. והאם יעלה בדעת לומר שממזר שנתן מזרעו להפרות בצית של ישראלית, ואח"כ שתלוה במעיה של השפחה או של הגויה, שהבן יהיה גוי או עבד, אתמהה.

גן ולמעשה עדיין אין בידינו ראייה ברורה מהש"ס והפוסקים להכריע בכירור בסוגיא זו שנוצרה בשנים האחרונות ממש. שהרי בכל הדורות

הנולדים ממי שאין עליו קידושין דתנן (לעיל ס"ו): שהם ממזרים. ומשני מהכא לא משמע ממזרות, נהי דשמעינן מינה דכשר לא הוי מדשדי ליה בתר ישראל להיות נולד בעבירה. ממזר מיהא לא משמע מינה וכו' (ע"ש). פסול מיקרי, כשאר נולדים בעבירה מחייבי לאוין או עשה שאינן ממזרים. עכ"ל רש"י ז"ל).

והגאון שבט הלוי שליט"א, מחלק בין ישראל הבא על הגויה שפסקו במשנה ובגמ' הנד', דולדה כמותה, דעצם הולד שלה, וגם נולד שלא בקדושה. משא"כ בנ"ד דרך בצית, נכנראה שלדעתו זה לא מיקרי שנולד בעבירה, וכן עיקר דאין זה דרך ביאה, ועיין בתשובה אחרת שהארכתי לסתור מ"ש הגרשז"א ע"ה. אבל העיבור והתפתחות הזרע להיות ולד נעשה ע"י ישראלית, וכיון דקי"ל עובר ירך אמו בכל התורה, כמו התוס' (ב"ק מ"ז) וכו', ע"כ.

נמצא שמחלק בין שני המקרים, דשם בא על הגויה ונולד זה הולד שלא בקדושה במעיה של הגויה, אבל כאן יש בצית של גויה, (אבל אין ביאת איסור), ונולד במעיה של ישראלית ואמרי' עובר ירך אמו, ושם העיבור בגוף הגויה, ואילו כאן בגוף ישראלית.

והנה אם כונת הגאון שליט"א לומר דשאני התם שיש ביאת איסור משא"כ הכא, הנה ענין ביאת איסור הוא קובע לענין ממזרות, דיש זרע של ישראל כשר בתוך מעיה של ישראלית כשרה, בזה אמרינן דאם ניתן שלא בדרך ביאה, אלא באמבטי או בהפר"מ, בזה אין הולד ממזר, דממזרות תלויה בביאת איסור דוקא, וכמו שהוכחתי בתשובתי בענין זה בס"ד, ודלא כתשובת הגאון המופלא כמוהרשז"א ע"ה. והוכחתי כן מענין אמבטי דחגיגה (י"ד ע"ב) ומכל הפוסקים קמאי ובתראי. משא"כ בישראל הבא על גויה שהולד מתחס אחריה, ואין זה תלוי בביאת איסור כלל.

ולמעשה יש כאן עירוב זרע איש ישראל עם בצית של גויה, ואולם העובר שהה כל תשעת ירחי לידה במעיה של ישראלית, וזה חידוש שנעשה בזמנינו שמפרים זרע האיש והאשה במעבדה, ואח"כ משתילים העיבור הזה במעיה של הפונדקאית, אבל בכל הדורות מימות עולם, היה המצב שגם הבצית וגם ההפריה, וכן שהות זמן העיבור הכל היה בגוף אשה אחת בלבד. וזאת שאלה יסודית, מה קובע לדין הולד יחוס אחר האם הגויה, האם הבצית שיצאה מגויה, או העיבור שהתפתח ושהה במעיה של הגויה כל ירחי הלידה, והסברא אומרת שהבצית קובעת. שזה זרע נכריה. אבל

אמו, היינו המקום שבו שהה בתוך מעיה של אשה, זה עיקרו של העובר, ובוה נקרא ירך אמו שבגופה התפתח ושכן כל זמן העיבור עד שנולד ויצא לאויר העולם.

אך למעשה לא הביא ראייה לדבר וגם לא הכריע בהלכה זו ולא סיימה. ובתשובה הקודמת כתבתי להשיב על ראיותיו של הגר"א בן חיים שליט"א, ודחיתי כמה ראיות שהביא מהש"ס, ובחלקם גם הוכחתי מאותם סוגיות עצמם שאכן הבצית היא הקובעת וכפי שכן זכיתי להסכמת מרן גאון ישראל רבינו עובדיה יוסף זללה"ה, וכן הסכים עמי מו"ר הגאון המפורסם בעל משנת יעקב זללה"ה. אך עדיין לא נמצאה ראייה נכוחה וברורה להכריע הדין הזה.

דן והן עתה זכיתי בחסדי ה' להגיע להביא ראייה לענין זה, ואני תפלתי לפני המקום ב"ה שיאיר עיני להביט נכוחה ביושר אמרים ולא אכוש ולא אכלם בדבר ה' זו הלכה.

במסכת יבמות (ע"ח ע"א) איתא, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מצרי שני שנשא מצרית ראשונה בנה שלישי הוא, אלמא קסבר בתר דידיה שדינן ליה, מתיב רב יוסף, רבי טרפון אומר יכולין ממזרין ליטהר, כיצד ממזר נשא שפחה הולד עבד, שחררו נמצא בן חורין, אלמא בתר דידיה שדינן ליה, שאני התם דאמר קרא, האשה וילדיה תהיה לאדוניה. מתיב רבא א"ר יהודה מינימין גר מצרי וכו', כי אתא רב דימי א"ר יוחנן מצרי שני שנשא מצרית ראשונה בנה שני, אלמא בתר אימיה שדינן ליה. א"ל אביי אלא הא דאמר רבי יוחנן הפריש חטאת מעוברת וילדה, רצה מתכפר בה, רצה מתכפר בולדה, אי אמרת בשלמא עובר לאו ירך אמו הוה, הוא ליה כמפריש שתי חטאות לאחריות, ואמר רב אושעיא הפריש שתי חטאות לאחריות, מתכפר באחת מהן, והשניה תרעה. אלא אי אמרת עובר ירך אמו הוא, הוה ליה ולד חטאת, וולד חטאת למיתה אזיל, אישתיק. (ופירש"י ז"ל שם, אי אמרת בשלמא עובר לאו ירך אמו הוא, משו"ה רצה מתכפר בולדה דהוי חשוב בשעת הפרשה כבהמה באנפי נפשה, והו"ל כמפריש ב' חטאות באחריות, שאם תאבד האחת יתכפר בחברתה, וכי אמרינן ולד חטאת למיתה, היכא דאפריש בהמה ריקנית ונתעברה וילדה). א"ל דילמא שאני התם דכתיב אשר יולדו, הכתוב תלאו בלידה, (ופירש"י ז"ל, בלידה, הלכך אחר האם). אמר ליה קרקפנא חזיתיה לרישך ביני עמודי כי אמר רבי יוחנן להא שמעתא, טעמא דכתיב אשר יולדו, הא

מעולם לא היתה אפשרות כזאת שעובר תהיה הורתו מבצית של אשה אחת, ומשך ירחי העיבור הוא ישהה במעיה של אשה אחרת, אלא כל עובר ועובר שהיה בגופה של כל אשה בעולם ידעי כולי עלמא שהוא נוצר מאותה אשה עצמה, וממנה נוצר ושם שהה והתקיים והתפתח כל ירחי העיבור עד שילדתו ויצא לאויר העולם.

ואמנם גם ההפריה המלאכותית היא המצאה של הדור האחרון, אך מצאנוה בימי קדם במדרש על לידתו של בן סירא ע"ה, ומבוססים הדברים בסוגיא דאמבטי, שבמסכת חגיגה (דף י"ד ע"ב), ובתשובה אחרת הוכחתי מהגמרא שם דאין זה נחשב לא שכיח כלל. ומכיון שמצאנו סוגיא דגמרא, מצאנו מה שנשאו ונתנו בזה הראשונים והאחרונים, חדשים גם ישנים, אשר מהם תצא תורה ודבר השם עד להלכה ולמעשה.

אך לעינת זה בדיון הזה במה שנתחדש בשנים האחרונות, וכבר נהפך למעשים של שגרה יום יומית והולך ונפוץ לפתור בעיותיהם של חשוכי הבנים, אשר מרוב צערם ומר שיחם נתלים בכל קש לישען עליו, וכל אשר לאדם יתן בעד נפשו, שבזה התחדש דבר בעולם שעובר יוצר מבצית של אשה אחת, ומשך עיבורו ישהה בגוף אשה אחרת והיא זאת שתלד אותו, וזאת אחר שלמדו להפריד בצית מן האשה ולהפרותה עם זרע איש במעבדה, ואח"כ משתילים העיבור הזה במעיה של אשה, או בגופה של בעלת הבצית או בגופה של אחרת, ושם נמשכים ירחי ההריון כתיקנם ומסתיימים בלידת תינוק או תינוקת כדרך כל הארץ.

והשאלה היא על יחוסם של הנולדים בדרך זאת, האם הם מתיחסים אחר האשה הפונדקאית שבגופה שהו וגם התפתחו כל ימי העיבור, והיא זאת שהרתה גם ילדה, וסבלה כל חבלי יולדה, או שאין בכל זה לשנות את מקור מחצבתם של אלו, שהרי יצירתם חוצבה מהבצית של אשה אחרת, ואם היא יהודיה דין הנולדים מזה שהם יהודים, ואם היא גויה כן הוא דינם של אותם תינוקות שנולדו מזה, ואין בכוח השהיה במעי אחרת וכל הכרוך במשך ימי העבור ובלידה לשנות במאומה, משרש היצירה.

ובתשובת הגאון הגדול בעל שבט הלוי שליט"א הנזכרת, גילה דעתו הרמת'ה דעת תורה, שהפונדקאית היא הקובעת יחוסו של הנולד ממנה, ואם היא יהודיה בנה יהודי, ואע"פ שהבצית נלקחה מאשה גויה, אין הוא צריך גירות. וס"ל דמה שאמרו עובר ירך

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org שמע שלמה - ח עמוד 265